ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ:

Ευρώπη και Ευρωπαίοι στον Αιώνα των Θρησκευτικών Πολέμων

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1.

ΠΗΓΗ 1

Τα θρησκευτικά αίτια της Μεταρρύθμισης

Για την πλειοψηφία των αρχικών οπαδών του Μαρτίνου Λούθηρου, το κίνημα που εξαπέλυσε ήταν κυρίως μια εξέγερση εναντίον των υλικών και ηθικών παρεκτροπών της καθολικής εκκλησίας. Το ότι τέτοιες παρεκτροπές υπήρξαν, είναι ένα γεγονός που κανείς ιστορικός δεν μπορεί να αρνηθεί. Για παράδειγμα, μεγάλο μέρος του κλήρου τότε είχε ελάχιστη μόρφωση. Μερικοί από τους κληρικούς, έχοντας αποκτήσει τις θέσεις τους με αθέμιτα μέσα, ήταν ανίκανοι να καταλάβουν τα λατινικά της εκκλησιαστικής λειτουργίας που ήταν υποχρεωμένοι να διεξάγουν. Επιπλέον, ένας σημαντικός αριθμός κληρικών ζούσε εξαιρετικά "εγκόσμια" ζωή.

.....

Αλλά οι εκδηλώσεις ανευλάβειας που ξεσήκωσαν τη μεγαλύτερη αγανάκτηση και προκάλεσαν πίεση για την πραγματοποίηση μεταρρυθμίσεων ήταν η πώληση συγχωροχαρτιών και η καθαγίαση ιερών κειμηλίων. Το συγχωροχάρτι ήταν ένα έγγραφο που πιστοποιούσε άφεση αμαρτιών και χάρισμα του συνόλου ή ενός μέρους της προσωρινής τιμωρίας στην επίγεια ζωή και στο καθαρτήριο.

.....

Οι σύγχρονοι ιστορικοί συμφωνούν ωστόσο, ότι οι παρεκτροπές της καθολικής εκκλησίας δεν υπήρξαν η πρωταρχική θρησκευτική αιτία της Προτεσταντικής Επανάστασης. Ήταν ο ίδιος ο μεσαιωνικός καθολικισμός στο σύνολό του και όχι μόνο οι παρεκτροπές του εκείνο που απέρριπταν οι μεταρρυθμιστές. Άλλωστε, μόλις πριν από το ξέσπασμα της εξέγερσης, τα πράγματα είχαν αρχίσει να προσανατολίζονται προς μία αναμόρφωση της εκκλησίας, προσανατολισμός, που με τον καιρό, θα εξαφάνιζε πιθανώς τα πιο χτυπητά αρνητικά χαρακτηριστικά του συστήματος. Αλλά, όπως συνήθως συμβαίνει στις επαναστατικές περιόδους, οι βελτιώσεις έγιναν πολύ αργά. Άλλες δυνάμεις, ακαταμάχητες, είχαν βαθμιαία αρχίσει να αντρώνονται. Φανερή ανάμεσά τους ήταν η αυξανόμενη αντίδραση εναντίον της σχολιαστικής θεολογίας, με την επιτηδευμένη ιερουργική θεωρία της, την πεποίθησή της

στην αναγκαιότητα της συμπλήρωσης της πίστης με καλές πράξεις και το δόγμα της θείας εξουσίας των ιερέων.

E. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία, Εισαγωγή στην Ιστορία και τον Πολιτισμό της νεότερης Ευρώπης,* τόμος Α΄, επιμ. - εισ. Ι. Σ. Κολιόπουλος, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1983, σσ. 122-124

ΠΗΓΗ 2

Η εξέγερση του Λουθήρου

Η πρώτη μεταρρύθμιση, αυτή του Λουθήρου (1483-1546), προεκτείνει τις προσπάθειες αποκάθαρσης της πίστης του 15ου αιώνα. Αυγουστίνος μοναχός, ο Λούθηρος σπουδάζει θεολογία στη Βυρτεμβέργη και γίνεται καθηγητής. Κατειλημμένος, όπως πολλοί από τους συγχρόνους του, από την έμμονη ιδέα της σωτηρίας, πιστεύει ότι μόνο ο μυστικιστικός δρόμος οδηγεί εκεί. Αρχίζει λοιπόν μια πνευματική αναζήτηση που τον πείθει για την υπερβατικότητα του Θεού, την ανεπανόρθωτα αμαρτωλή φύση του ανθρώπου και την αδυναμία του να εξασφαλίσει τη σωτηρία του μόνο και μόνο με την αξία των έργων που επιτελεί. Διαλογιζόμενος εν όψει των παραδόσεών του πάνω στις Επιστολές *του Αγίου Παύλου, πιστεύει πως βρίσκει εκεί την απάντηση στο αγωνιώδες δίλημμα που τον βασανίζει: πώς μπορεί να απαντηθεί το αίτημα της σωτηρίας αν ο άνθρωπος είναι ανίκανος να την εξασφαλίσει; Ο Θεός εξασφαλίζει τη σωτηρία των αμαρτωλών, όχι σε συνάρτηση με τα έργα τους αλλά μόνο λόγω της πίστης τους. Αυτή η "δικαίωση χάρη στην πίστη" βρίσκεται στη βάση της σκέψης του Λουθήρου και ολόκληρης της μεταρρύθμισης.*

Ο Λούθηρος την καθιστά βάση της διδασκαλίας του και καταγγέλλει τις ελεημοσύνες και τις αγαθοεργίες. Αγανακτισμένος από την πρακτική των συγχωροχαρτιών, που κάνει τους χριστιανούς να πιστεύουν ότι η σωτηρία μπορεί να εξαγοραστεί, ο Λούθηρος αποφασίζει να κάνει γνωστές τις ιδέες του. Την ημέρα των Αγίων Πάντων του 1517 τοιχοκολλά 95 θέσεις που συνοψίζουν την ουσία των καταγγελιών του. Η αντίκρουσή τους από τους δομινικανούς και τους θεολόγους της Ρώμης προκαλεί μία θεολογική διαμάχη (1518-1520). Τότε ο Λούθηρος απορρίπτει τα πρωτεία της Ρώμης και δηλώνει ότι οι Γραφές είναι η μόνη πηγή της πίστης.

S. Berstein – P. Milza, *Ιστορία της Ευρώπης,* τόμος 1, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σ. 328

Λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο των πηγών και τις πληροφορίες του σχολικού βιβλίου:

α) Να εντοπίσετε τα στοιχεία εκείνα που καταδεικνύουν την κρίση που χαρακτηρίζει τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία στο τέλος του Μεσαίωνα.

β) Να προσδιορίσετε τα κύρια σημεία της διδασκαλίας που ο Λούθηρος αντιπαραθέτει στη διδασκαλία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

2.

ΠΗΓΗ 1

ΕΙΚΟΝΑ

Το κήρυγμα του Λουθήρου προσείλκυσε μεγάλα τμήματα των αγροτών. Στην εικόνα αγρότες, κρατώντας τη σημαία -σύμβολο της ενότητάς τους- και οπλισμένοι με τα σύνεργα της δουλειάς τους επιτίθενται σε ιππότες.

ΠΗΓΗ 2

Ο ξεσηκωμός των κατώτερων τάξεων

Την εξέγερση των ιπποτών ακολούθησε ένας πολύ βιαιότερος ξεσηκωμός των κατώτερων τάξεων το 1524-25. Αν και οι περισσότεροι που πήραν μέρος σ' αυτόν ήταν αγρότες, πάρα πολλοί φτωχοί εργάτες από τις πόλεις προσελκύστηκαν επίσης στο κίνημα. Οι αιτίες αυτής της δεύτερης εξέγερσης ήταν παρόμοιες με της πρώτης: το αυξανόμενο κόστος ζωής, η συγκέντρωση της γης σε λίγους ιδιοκτήτες, ο εμπνευσμένος από τα κηρύγματα του ***Λουθήρου*** *θρησκευτικός ριζοσπαστισμός. Αλλά οι αγρότες και οι εργάτες των πόλεων εξωθήθηκαν στην εξέγερση και από πολλούς άλλους παράγοντες. Η αποσύνθεση του φεουδαρχικού καθεστώτος είχε διαλύσει την πατερναλιστική σχέση μεταξύ φεουδάρχη και δουλοπάροικου. Στη θέση της είχε αναπτυχθεί ένα απομυθοποιημένο χρηματικό πλέγμα εργοδότη και εργαζομένου.*

.....

Το αποτέλεσμα της εξέγερσης των αγροτών

Η Εξέγερση των Αγροτών του 1524-25 άρχισε στη νότια Γερμανία και επεκτάθηκε γρήγορα στο βορρά, μέχρις ότου κάλυψε μεγάλες περιοχές της χώρας. Αρχικά έμοιαζε με απεργία παρά με εξέγερση. Οι στασιαστές περιορίζονταν να συντάσσουν υπομνήματα και να προσπαθούν ειρηνικά να πείσουν τους αφέντες τους να τους ανακουφίσουν από την καταπίεση. Αλλά μετά από λίγους μήνες, το κίνημα βρέθηκε κάτω από την επιρροή ριζοσπαστών ηγετών, όπως του Θωμά Μύντσερ (Thomas Münzer, περ. 1490-1525), που παρότρυνε τους αγρότες να αντιμετωπίσουν τους αριστοκράτες και

τον κλήρο με φωτιά και τσεκούρι. Την άνοιξη του 1525, οι αγρότες άρχισαν να λεηλατούν και να καίνε μοναστήρια και πύργους ακόμα και να δολοφονούν μερικούς από τους πιο μισητούς αντιπάλους τους. Οι ευγενείς τότε στράφηκαν εναντίον τους με λυσσασμένη μανία, σφάζοντας αδιάκριτα τόσο εκείνους που αντιστέκονταν όσο και εκείνους που παρέμεναν ανυπεράσπιστοι. Σύμμαχός τους σ' αυτές τους τις ενέργειες δεν ήταν άλλος από τον ίδιο τον ***Μαρτίνο Λούθηρο****, ο οποίος έχοντας μεταβληθεί σε ακλόνητο σύμμαχο των Γερμανών πριγκίπων και όντας ξεκάθαρα αντίπαλος κάθε κοινωνικής μεταρρύθμισης, έγραψε ένα βίαιο φυλλάδιο με* τίτλο Εναντίον των ληστρικών, δολοφονικών ορδών των αγροτών*, όπου παρότρυνε οποιονδήποτε μπορούσε, να κυνηγήσει τους στασιαστές και να τους σκοτώσει σαν τα λυσσασμένα σκυλιά, "να τους χτυπήσει, να τους στραγγαλίσει, να τους μαχαιρώσει κρυφά ή δημόσια, και να θυμάται ότι τίποτε δεν είναι πιο δηλητηριώδες, βλαβερό, ή διαβολικό από έναν επαναστατημένο άνθρωπο". Η σταθερή συμμαχία του λουθηρανισμού με τις δυνάμεις του κράτους συνετέλεσε στο εξής στην εξασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης. Μάλιστα, μετά την αιματηρή καταστολή της αγροτικής εξέγερσης, δεν υπήρξε ποτέ πια ριζική εξέγερση κατώτερων τάξεων σ' ολόκληρη τη μετέπειτα γερμανική ιστορία.*

E. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία,* τόμος Α΄, σσ. 137-138

Αφού παρατηρήσετε την εικόνα στη σ. 46 του σχολικού βιβλίου και μελετήσετε το κείμενο της πηγής 2:

α) Να προσδιορίσετε τους λόγους για τους οποίους το κήρυγμα του Λουθήρου προσείλκυσε μεγάλα τμήματα των αγροτών, των κατώτερων τάξεων γενικότερα.

β) Να εξηγήσετε γιατί ο Λουθηρανισμός (προτεσταντισμός) ενώ ξεκίνησε ως λαϊκό κίνημα, στη συνέχεια στηρίχτηκε κυρίως στους τοπικούς Γερμανούς ηγεμόνες.

3.

"Ως πολιτικό κίνημα, η "Προτεσταντική Επανάσταση" (Μεταρρύθμιση) ήταν κυρίως αποτέλεσμα δύο εξελίξεων: της ανάπτυξης εθνικής συνείδησης στη βόρεια Ευρώπη και της ανόδου των απόλυτων μοναρχικών".

E. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία,* σσ. 127-128

"Η Μεταρρύθμιση... ξανασχεδίασε τον πολιτικό χάρτη της Ευρώπης".

σχολικό βιβλίο, σ. 46

– Αξιοποιώντας τις πληροφορίες του σχολικού βιβλίου να σχολιάσετε τις παραπάνω απόψεις.

4.

ΠΗΓΗ

Έτσι η πνευματική επανάσταση που εγκαινιάστηκε από τον ουμανισμό καταλήγει στον κατακερματισμό της χριστιανικής Ευρώπης. Πέρα από την ανατολική Ευρώπη που έχει κερδηθεί από την ορθοδοξία και απειλείται από το Ισλάμ, η βόρεια Ευρώπη αντιπαρατίθεται στη νότια, η οποία παραμένει πιστή στον ρωμαιοκαθολικισμό. Από τη μια πλευρά οι λουθηρανικές βόρεια Γερμανία και Σκανδιναβία, η αγγλικανική Αγγλία, η καλβινιστική Σκωτία (μόνο η Ιρλανδία μένει ρωμαιοκαθολική). Από την άλλη η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία όπου θριαμβεύει ο ρωμαιοκαθολικισμός του Τριδέντου. Ανάμεσα σ' αυτές τις δύο πλευρές, ο ρωμαιοκαθολικισμός και ο προτεσταντισμός διαπλέκονται στη Γαλλία, τις Κάτω Χώρες, τις ρηνανικές επαρχίες, την Ελβετία, την Αυστρία, τη Βοημία, την Ουγγαρία, την Πολωνία.

Για μια Ευρώπη ακόμα σημαδεμένη από την αρχή της θρησκευτικής ενότητας, αυτή η συνύπαρξη είναι ανυπόφορη: καθένα από τα δύο στρατόπεδα προσπαθεί να εξαλείψει την αίρεση. Η θέληση να θριαμβεύσει η αληθινή πίστη αναμιγνύεται με τους πολιτικούς αγώνες που γνωρίζει η Ευρώπη. Εκτός από την αρχή της χριστιανικής ενότητας, η Μεταρρύθμιση συμπαρασύρει και τον αυτοκρατορικό μύθο. Η προσπάθεια του αυτοκράτορα Καρόλου Κουίντου να ξαναδώσει ζωή στην πολιτική ενότητα της Ευρώπης μοιάζει ακόμα πιο αναχρονιστική όταν οι ίδιοι της οι υπήκοοι είναι διαιρεμένοι σε καθολικούς και προτεστάντες.

Η πνευματική επανάσταση του τέλους του 15ου και του 16ου αιώνα κατάφερε άραγε ένα θανάσιμο πλήγμα στην προοπτική μιας ενωμένης Ευρώπης; Αναντίρρητα συντελεί στην εδραίωση των εθνικών ιδιαιτεροτήτων και στον πολιτικό κατακερματισμό της ηπείρου. Αλλά συγχρόνως μετέχει στη δημιουργία της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Με αποχρώσεις που εξαρτώνται από τις εθνικές παραδόσεις, ο ουμανισμός, η Αναγέννηση και η Μεταρρύθμιση υπήρξαν ευρωπαϊκές κινήσεις. Τα ίδια ερωτήματα έχουν τεθεί από την Οξφόρδη ως την Κρακοβία, από το Παρίσι ως τη Φλωρεντία κι από τη Ρώμη ως την Αμβέρσα. Κι αν οι απαντήσεις διαφέρουν στη μορφή τους, αντλούν όλες από την ίδια πηγή: την απόρριψη της μεσαιωνικής οπτικής του κόσμου, την επιστροφή στους Αρχαίους, την αισθητική ως μέσο προσέγγισης του θείου και την αναζήτηση μιας εξαγνισμένης θρησκείας, ικανής να μεταδώσει την αληθινή πίστη. Πέρα από τον πολιτικό κατακερματισμό, γεννιέται ένας ευρωπαϊκός πολιτισμός εμπλουτισμένος από τις εθνικές διαφορές.

S. Berstein – P. Milza, *Ιστορία της Ευρώπης,* τόμος 1, σσ. 335-336

– Λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο της πηγής και τις πληροφορίες του σχολικού βιβλίου, να προσδιορίσετε τις συνέπειες της θρησκευτικής Μεταρρύθμισης στην αντίληψη για την Ευρώπη και στη διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού.

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να προσδιορίσετε το νοηματικό περιεχόμενο των όρων:
α) "Μεταρρύθμιση"
β) "Αντιμεταρρύθμιση"

2. Από ποια χώρα της Ευρώπης ξεκίνησε η Μεταρρύθμιση; Ποιος ήταν ο πρωτεργάτης της Μεταρρύθμισης και ποια τα κύρια σημεία της διδασκαλίας του;

3. Με αφετηρία τις πληροφορίες του σχολικού βιβλίου να τεκμηριώσετε με επιχειρήματα τη φράση (σχολικό βιβλίο, σσ. 42-43): *"Η Μεταρρύθμιση ενίσχυσε τις τάσεις της ευρωπαϊκής κοινωνίας προς την αυτονομία του υποκειμένου και τον ατομισμό".*

Συνδυασμός ερωτήσεων ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

Με βάση το χάρτη της σελίδας 44 του σχολικού βιβλίου και τις σχετικές πληροφορίες του ίδιου βιβλίου:
α) Να παρουσιάσετε την εξάπλωση της Μεταρρύθμισης στον ευρωπαϊκό χώρο.
β) Να προσδιορίσετε τους παράγοντες, οι οποίοι συνέβαλαν στη διαμόρφωση διαφορετικών προτεσταντικών δογμάτων στο χώρο της Ευρώπης.
γ) Να σχολιάσετε τη φράση (σχολικό βιβλίο σ. 43): *"Η Μεταρρύθμιση ξανασχεδίασε το Θρησκευτικό χάρτη της Ευρώπης".*

Συνδυασμός ερωτήσεων πολλαπλής επιλογής και σύντομης απάντησης

1. Α. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα της απάντησης που νομίζετε πως είναι η σωστή:
Η Μεταρρύθμιση ξεκίνησε από:
α) τη Γερμανία
β) τη Ιταλία
γ) τη Γαλλία
δ) τη Ισπανία
Β. Αφού επιλέξετε τη σωστή απάντηση, να αναφερθείτε σύντομα στην εξάπλωση της Μεταρρύθμισης στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

2. Α. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα της απάντησης που νομίζετε πως είναι η σωστή:

Με τον όρο «Μεταρρύθμιση» οι ιστορικοί εννοούν:

α) το σχίσμα των Εκκλησιών (1054 μ.Χ.) που είχε προκαλέσει τη διάσπαση της Χριστιανικής κοινότητας σε καθολική και ορθόδοξη.

β) την επιστροφή στη μελέτη των φιλολογικών και καλλιτεχνικών επιτευγμάτων της κλασικής αρχαιότητας.

γ) την εθνικιστική τάση της Γερμανίας εκκλησίας κατά την περίοδο αυτή (16ος αιώνας).

δ) τη Θρησκευτική επανάσταση που συγκλόνισε την Ευρώπη κατά τη διάρκεια του 16^{ου} αιώνα και το πρώτο μισό του 17ου.

Β. Αφού επιλέξετε τη σωστή απάντηση, να αναφερθείτε σύντομα στις συνέπειες που είχε η Μεταρρύθμιση στο περιεχόμενο του όρου «Ευρώπη».

3. Α. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα της απάντησης που νομίζετε πως είναι η σωστή:

Ένα από τα αποτελέσματα της Μεταρρύθμισης ήταν:

α) η ενδυνάμωση της πίστης στην θρησκευτική αυθεντία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας

β) η ενίσχυση των τάσεων της ευρωπαϊκής κοινωνίας προς την αυτονομία του υποκειμένου και τον ατομισμό

γ) η εξασφάλιση ειρήνης στον ευρωπαϊκό χώρο

δ) η ταύτιση της έννοιας της Ευρώπης με τον καθολικισμό.

Β. Να τεκμηριώσετε την απάντηση που χαρακτηρίσατε σωστή.

Εργασία για το σπίτι

ΠΗΓΗ 1

*Το **Συμβούλιο του Τρέντο** υπήρξε ένα από τα σημαντικότερα στην ιστορία της Εκκλησίας. Ο κύριος σκοπός της σύγκλησής του ήταν ο επαναπροσδιορισμός των δογμάτων της καθολικής πίστης και μερικά από τα βήματα που έγιναν προς αυτή την κατεύθυνση υπήρξαν αξιοσημείωτα. Το Συμβούλιο διακήρυξε την εμμονή του σ' όλα τα δόγματα που αμφισβητήθηκαν από τους προτεστάντες μεταρρυθμιστές, χωρίς καμιά εξαίρεση. Οι καλές πράξεις θεωρήθηκαν εξίσου απαραίτητες με την πίστη για τη σωτηρία της ψυχής. Η θεωρία των Μυστηρίων, ως απαραίτητων μέσων μεταβίβασης της Θείας Χάριτος επανεπιβεβαιώθηκε. Το ίδιο συνέβη με τη μετουσίωση, την αποστολική προέλευση του κλήρου, την πίστη στο καθαρτήριο την λατρεία των αγίων και τον κανόνα της αγαμίας των κληρικών που επανεπιβεβαιώθηκαν ως συστατικά στοιχεία του καθολικού συστήματος. Για το επίμαχο ζήτημα αναφορικά με τις πηγές της χριστιανικής πίστης, το Συμβούλιο αποφάσισε ότι η Βίβλος και οι παραδόσεις της αποστολικής διδασκαλίας είχαν ίση σπουδαιότητα. Επιπλέον, όχι μόνο υποστηρίχτηκε απερίφραστα η εξουσία του πάπα σε κάθε επίσκοπο και κάθε ιερωμένο, αλλά και εκφράστηκε κατηγορηματικά η ανωτερότητα της εξουσίας του πάπα ακόμα και σε σχέση με εκείνη του εκκλησιαστικού συμβουλίου. Με τον τρόπο αυτό επανεπιβεβαιώθηκε έντονα η μονοκρατορική διάρθρωση της εκκλησίας. Το Συμβούλιο του Τρέντο ανανέωσε την εμμονή της εκκλησίας στο δόγμα της άφεσης αμαρτιών που πυροδότησε τη λουθηρανή εξέγερση, αν και καταδίκασε τα πιο κραυγαλέα σκάνδαλα που είχαν συνδεθεί με την πώληση συγχωροχαρτιών.*

Το νομοθετικό έργο του Τρέντο δεν περιορίστηκε σε δογματικά ζητήματα, αλλά προνόησε επίσης για την εξάλειψη της διαφθοράς και την ενίσχυση της εκκλησίας επάνω στο ποίμνιό της. Απαγορεύτηκε στους επισκόπους και τους ιερείς να παίρνουν περισσότερες από μία επιχορηγήσεις, έτσι ώστε κανείς τους να μην μπορεί να πλουτίσει εξαιτίας πολλών πηγών εισοδημάτων. Για να εξαλείψει το κακό της αμάθειας του κλήρου το Συμβούλιο αποφάσισε την ίδρυση θεολογικών σεμιναρίων στην έδρα κάθε επισκοπής. Προς το τέλος των εργασιών του, το Συμβούλιο υιοθέτησε τη λογοκρισία των βιβλίων για να εμποδίσει τις αιρετικές ιδέες να διαφθείρουν τις συνειδήσεις των πιστών. Διορίστηκε έτσι μια επιτροπή για να συντάξει έναν κατάλογο γραπτών που δεν έπρεπε να διαβάζονται τον περιβόητο Index.

E. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία,* τόμος Α΄, σσ. 152-153

Να μελετήσετε το κείμενο που αφορά στο έργο της συνόδου του Τριδέντου (1545-1563) και να επισημάνετε τα κύρια σημεία στα οποία επικεντρώθηκε η προσπάθεια της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας για αναμόρφωση και περιορισμό της ανάπτυξης του προτεσταντισμού.

Εργασία για το σπίτι

ΠΗΓΗ 1

ΕΙΚΟΝΑ

Η φρικτή εμπειρία του πολέμου καθορίζει συχνά τη Θεματολογία της ζωγραφικής.
Σκηνές παράλογης βίας παρουσιάζονται σ' αυτό το έργο
ζωντανεύοντας τα βιώματα των ανθρώπων της εποχής.
Μπρέγκελ, *Ο θρίαμβος του θανάτου,* γύρω στα 1562, Μαδρίτη,
Μουσείο του Πράδο (σχολικό βιβλίο, σ. 42).

ΠΗΓΗ 2

Απόσπασμα από την απολογία του Λουθήρου (18 Απριλίου 1521)

«Πρέπει, ύστερ' από όσα είπα, να' ναι σαφές ότι βασάνισα τη σκέψη μου και στάθμισα με αρκετή επιμέλεια τα δεινά και τους κινδύνους, την ταραχή και τη διχόνοια, που έχουν εξαιτίας της διδαχής μου προκληθεί σ' ολόκληρο τον κόσμο... Για μένα όμως, είναι το πιο ευχάριστο θέαμα να βλέπω πως, γύρω από το λόγο του Θεού, γεννιέται ταραχή και διχόνοια, γιατί ακριβώς αυτή είναι η πορεία, η οδός και η έκβαση, που ταιριάζει με το λόγο του Θεού. Όπως λέει ο Χριστός: Ουκ ήλθον βαλείν ειρήνην αλλά μάχαιραν. Ήλθον γάρ διχάσαι άνθρωπον κατά του πατρός αυτού» (Μαθ. Ι, 34-35).

Παν. Κανελλοπούλου, *Ιστορία του Ευρωπαϊκού πνεύματος,* Β΄, α΄, Αθήνα 1968, σ. 38
(*Ιστορία νεότερη και σύγχρονη,* Γ΄ Γυμνασίου, Ο.Ε.Δ.Β., 1998, σ. 27)

ΠΗΓΗ 3

*Τα αμεσότερα **αποτελέσματα της Μεταρρύθμισης** ήταν η απότομη **αύξηση των θρησκευμάτων διωγμών** και η **απαρχή θρησκευτικών πολέμων** σε μεγάλο μέρος της Ευρώπης. Τόσο οι καθολικοί όσο και οι προτεστάντες θεώρησαν δεδομένο ότι η ποικιλία θρησκευτικών πεποιθήσεων μέσα στα σύνορα μιας χώρας ήταν αδύνατο να γίνει ανεκτή. Κατά συνέπεια, οι αμφισβητησίες της επίσημης θρησκείας καταδιώχτηκαν ανελέητα όπου κι αν βρίσκονταν. Σε μερικές περιπτώσεις, στα θύματα περιλαμβάνονταν εξέχοντες διανοούμενοι που άφηναν τις θρησκευτικές θεωρίες ή τις έρευνές τους να τους οδηγήσουν σε νέες κατευθύνσεις.*

.....

Δεν πρέπει να εκπλήσσει το γεγονός ότι οι κυρίαρχες τάσεις μισαλλοδοξίας οδήγησαν σε παρατεταμένους θρησκευτικούς πολέμους μεταξύ καθολικών και προτεσταντών. Η πρώτη μεγάλη θρησκευτική σύγκρουση ήταν ο Σμαλκαλδικός Πόλεμος (1546-1547), που διεξήγαγε ο Κάρολος Ε΄ σε μια προσπάθεια να αποκαταστήσει την ενότητα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας κάτω από την καθολική πίστη. Σε μερικούς μήνες κατάφερε να τρομάξει και να υποτάξει τους προτεστάντες πρίγκιπες της Γερμανίας, αλλά στάθηκε ανίκανος να επαναφέρει τους υπηκόους τους στο ρωμαιοκαθολικό δόγμα. Ο αγώνας τελικά κατέληξε σε μια συνθήκη συμβιβασμού, τη Θρησκευτική Ειρήνη της Αυγούστας (1555), σύμφωνα με την οποία κάθε Γερμανός πρίγκιπας μπορούσε να διαλέξει είτε το λουθηρανισμό είτε τον καθολικισμό ως θρησκεία του λαού του. Κατά συνέπεια, η θρησκεία κάθε κράτους έπρεπε να εξαρτάται από τη θρησκεία του ηγεμόνα του. Μια πολύ πιο μακροχρόνια και αιματηρή σύγκρουση πραγματοποιήθηκε στη Γαλλία, κατά την περίοδο 1562-1593. Εκεί οι Ουγενότοι, όπως ονομάζονταν οι προτεστάντες, αποτελούσαν αναμφίβολα τη μειοψηφία, αλλά περιλάμβαναν στους κόλπους τους μερικούς από τους ικανότερους και με τη μεγαλύτερη επιρροή εκπροσώπους των εμπορικών και χρηματιστικών τάξεων. Επιπλέον, αποτελούσαν πολιτικό κόμμα που συμμετείχε σε μηχανορραφίες εναντίον των καθολικών με στόχο τον έλεγχο της κυβέρνησης. Το 1562, μία φατρία φανατικών καθολικών με την ηγεσία του δούκα της Γίζης κατέβαλε την εξουσία και, απειλώντας διωγμό των Ουγενότων, ώθησε τη χώρα στον εμφύλιο πόλεμο. Η σύγκρουση κορυφώθηκε δέκα χρόνια αργότερα (1572) στην αποτρόπαιη σφαγή της Νύχτας του Αγίου Βαρθολομαίου. Η αντιβασίλισσα, η Αικατερίνη των Μεδίκων, σε μια απελπισμένη προσπάθεια να βάλει τέρμα στη σύγκρουση, σχεδίασε με τους Γιζικούς τη δολοφονία των προτεσταντών ηγετών. Η συνωμοσία απελευθέρωσε τα κτηνώδη πάθη του παρισινού όχλου με αποτέλεσμα τη σφαγή 2.000 Ουγενότων σε μία νύχτα. Ο πόλεμος κράτησε ως το 1593, οπότε ο Ερρίκος Δ΄ έγινε καθολικός με σκοπό να ευχαριστήσει την πλειοψηφία των υπηκόων του. Το θρησκευτικό ζήτημα ωστόσο δεν έφτασε στη λύση του παρά μόνο το 1598, όταν ο Ερρίκος εξέδωσε το Διάταγμα της Νάντης που εγγυόταν ελευθερία συνείδησης για τους προστεστάντες.

Ε. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία,* τόμος Α΄, σσ. 155-157

ΕΙΚΟΝΑ

Η σφαγή της Νύχτας του Αγίου Βαρθολομαίου

ΠΗΓΗ 4

Η λαίλαπα των Θρησκευτικών Πολέμων

κείμενο σχολικού βιβλίου, σ. 83

– Αφού μελετήσετε τις πηγές, να προσδιορίσετε και να αναλύσετε τα αίτια και τις συνέπειες των θρησκευτικών διωγμών και των θρησκευτικών πολέμων στην Ευρώπη κατά την εποχή της θρησκευτικής μεταρρύθμισης.

Εργασία για το σπίτι

ΠΗΓΗ 1

Σύγκρουση μεταξύ φιλοδοξιών των εμπόρων
και ασκητικών ιδεωδών της Εκκλησίας

«Ένα τρίτο σημαντικό οικονομικό αίτιο της Προτεσταντικής Επανάστασης ήταν η σύγκρουση των φιλοδοξιών της νέας εμπορικής τάξης και των ασκητικών ιδεωδών του μεσαιωνικού χριστιανισμού. Οι μεσαιωνικοί σχολαστικοί φιλόσοφοι είχαν υποστηρίξει ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα με σκοπό μεγάλο κέρδος ήταν ουσιαστικά ανήθικη. Κανείς δεν έχει δικαίωμα για περισσότερο από μια λογική αμοιβή ως αντιπαροχή των υπηρεσιών που

παρέχει στην κοινωνία. Όλος ο πλούτος που υπερβαίνει αυτό το όριο, θα πρέπει να δίνεται στην εκκλησία προκειμένου να μοιραστεί στους φτωχούς, Ο έμπορος ή ο τεχνίτης που αγωνίζεται να γίνει πλούσιος σε βάρος του λαού, δεν είναι στην πραγματικότητα καλύτερος από έναν κοινό κλέφτη. Η επικράτηση ενός επιχειρηματία απέναντι σ' έναν ανταγωνιστή του με το ρίξιμο των τιμών ή με τη συμπίεση των ημερομισθίων, είναι αντίθετη με κάθε νόμο και ηθική. Εξίσου αμαρτωλή είναι η άσκηση της τοκογλυφίας· η χρέωση τόκου για δάνεια που δεν συνεπάγονται πραγματικό επιχειρηματικό κίνδυνο. Αυτό είναι καθαρή ληστεία, υποστήριζαν οι σχολαστικοί, γιατί στερεί τον δανειζόμενο από κέρδη που δικαιωματικά του ανήκουν· είναι αντίθετη στη φύση γιατί επιτρέπει στον δανειστή να ζει χωρίς να δουλεύει».

Αποτελέσματα της ανόδου του ανταγωνιστικού καπιταλισμού

Αν και θα απέχουμε πολύ από την αλήθεια αν πιστέψουμε πως τα παραπάνω δόγματα τηρούνταν με ευλάβεια από την Εκκλησία, παρέμεναν εντούτοις ένα συστατικό στοιχείο του καθολικού ιδεώδους τουλάχιστο μέχρι το τέλος του Μεσαίωνα. Ωστόσο, πριν τελειώσει ο Μεσαίωνας, ένας δυναμικός καπιταλισμός είχε αρχίσει να υποσκελίζει την παλιά στατική οικονομία της μεσαιωνικής συντεχνίας. Δεν ήταν πια ευχαριστημένοι οι έμποροι και οι βιοτέχνες με ένα απλό «μεροκάματο» για τις υπηρεσίες που πρόσφεραν στην κοινωνία. Απαιτούσαν κέρδη και δεν μπορούσαν να καταλάβουν τι δουλειά είχε η Εκκλησία να βάλει όρια στα εισοδήματα τους.

.....

Η νέα γενιά τραπεζιτών απεχθάνονταν τα κηρύγματα ότι η κερδοφόρα αγοραπωλησία χρήματος ήταν αντίθετη με τους νόμους του Θεού.

Ε. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία,* τόμος Α΄, σσ. 130-132

ΠΗΓΗ 2

Είναι αλήθεια ότι η χρησιμότητα ενός επαγγέλματος, και άρα η εύνοιά του από το Θεό, μετριέται κατά πρώτιστο λόγο με ηθικά και αμέσως με κριτήρια της σπουδαιότητάς τους για τα αγαθά που παράγει το «σύνολο». Αλλά το τρίτο, και προπάντων το πρακτικά πιο σπουδαίο, κριτήριο βρίσκεται στην ιδιωτικο-οικονομική ***δυνατότητα κέρδους****. Γιατί αν ο Θεός, που το χέρι του ο πουριτανός το βλέπει σε όλα τα περιστατικά της ζωής, δείχνει σε έναν αυτό τους εκλεκτούς του μία δυνατότητα κέρδους, πρέπει να το κάνει με ένα σκοπό. Άρα το πιστός χριστιανός πρέπει να ακολουθεί την κλήση αυτή και να επωφελείται από την ευκαιρία».*

Max Weber, *Η προτεσταντική Ηθική και το πνεύμα του Καπιταλισμού,*
μτφρ. Μ.Γ. Κυπραίου, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1997, σ. 14

– Αφού μελετήσετε τα κείμενα, να εξηγήσετε πώς συνδέεται η θρησκευτική Μεταρρύθμιση (και ειδικότερα ο πουριτανισμός) με την ανάπτυξη του κεφαλαιοκρατικού συστήματος (πρβλ. ερώτηση σχολικού βιβλίου, σ. 134).